

Online ISSN 2335-2388

mokslo darbai transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2013 Nr. 24 (29)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 24 (29)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantika, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University in Kielce Faculty of Humanities.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish, and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Balcan Rusistics (2004)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011) Linguistic Bibliography Online (2012) Ulrichs (2013)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania Brill Leiden, Netherlands Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2013

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2013

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Baltarusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H), Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych, dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H), Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H), Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H), Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H), Niemcy
- Aloyzas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa

- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starys pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikelionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruszkowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės Žydų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelsen	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Izrael

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

- Aleksandras Krasnovas** (Lietuva / Litwa). Individuali ir bendruomeninė tapatybė bei jų sąveika grožinėje literatūroje..... 11
- Oleg Leszczak** (Lenkija / Polska). Społeczny i empiryczny charakter transcendentального antropocentryzmu Immanuela Kanta: problem istoty człowieczeństwa 21
- Bernard Sypniewski, M. Frankel Sypniewski** (JAV / USA). Patterns of Thought..... 36
- Наталья Клушина** (Rusija / Rosja). Интенциональный аспект современной стилистики..... 50

II. FAKTAI IR APMASTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

- Yuri Stulov** (Baltarusija / Białoruś). The Cityscape in the Contemporary African-American Urban Novel 65
- Анна Дашенко** (Ukraina / Ukraina). Личностное измерение стиля И-ань: ценностные установки Ли Цинчжао 72
- Gintarė Aleknavičiūtė** (Lietuva / Litwa). Domestication in the Translation of D. Brown's *The Da Vinci Code*..... 87
- Anna Wzorek** (Lenkija / Polska). Olgi Tokarczuk gra z regułami powieści kryminalnej (na podstawie *Prowadź swój plug przez kości umarłych*) 98
- Simona Amankevičiūtė** (Lietuva / Litwa). Kognityvusis požiūris į stereotipinius moters įvaizdžius vizualiojoje reklamos erdvėje..... 108
- Елена Казимянец** (Lietuva / Litwa). *Снег* в русской языковой картине мира 121
- Oskar Gawlik** (Lenkija / Polska). On *If* and *Whether* Complement Clauses of *See*, *Wonder*, and *Know* in Contemporary Spoken Academic American English: A Corpus-Based Study..... 131
- Евгений Зубков** (Lenkija / Polska). Словоупотребления *ксива* и *малява* в русском уголовном дискурсе..... 142
- Mihaela Culea** (Rumunija / Rumunia). “Middle Ground,” “Duality,” and “Diversimilarity” as Responses to Postcolonial and Global Challenges in Chinua Achebe's *The Education of a British-Protected Child* and *No Longer at Ease* 151
- Malgorzata Krzysztofik** (Lenkija / Polska). *Recepta duszna i cielesna przeciw powietrzu morowemu* ks. Hieronima Powodowskiego (XVI w.) – antropologiczny model lektury..... 162
- Malgorzata Przeniosło** (Lenkija / Polska). Nauczyciele akademicy na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym..... 176

III. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

- Элеонора Лассан** (Lietuva / Litwa). О причинах вечности сказочных сюжетов
(на материале сказки «Мальчик с пальчик»)..... 194

IV. KONFERENCIJŲ MEDŽIAGA / MATERIAŁY KONFERENCYJNE

- Leszek Szymbański** (Lenkija / Polska). Language Awareness in an Internet Chat Room 203

V. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŹLIWE KWESTIE

- Viktorija Makarova** (Lietuva / Litwa). Priešo įvaizdžio formavimas Lietuvos žiniasklaidos
priemonėse: lenkų klausimas..... 213

VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Konferencijų apžvalgos / Konferencje

- Jurgita Astrauskienė** (Lietuva / Litwa). Tarptautinės mokslinės konferencijos „Tarp eilučių:
lingvistikos, literatūrologijos, medijų erdvė“ *TELL ME 2013* apžvalga 222

- Tatiana Larina** (Russia). Searching for Understanding in Cross-Cultural Communication.... 225

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Лара Синельникова** (Ukraina / Ukraina). ЧЕРВИНСКИЙ, П., 2012. *Язык советской
действительности: Семантика позитива в обозначении лиц*..... 230

- Michał Mazurkiewicz** (Lenkija / Polska). *Sport w sztuce. Sport in Art.* 2012.
M. KOZIOŁ, D. PIEKARSKA, M. A. POTOCKA (eds.)..... 237

- Anonsai / Zapowiedzi** 239

VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

- ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI** 240

- VIII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY** 248

CONTENTS

I. PROBLEMS AND SOLUTIONS

Aleksandras Krasnovas (Lithuania). The Interaction of Personal and Communal Identities in Literature	11
Oleg Leszczak (Poland). On the Social and Empirical Nature of Kant's Transcendental Anthropocentrism: The Problem of Human Nature	21
Bernard Sypniewski, M. Frankel Sypniewski (USA). Patterns of Thought.....	36
Natalia Klushina (Russia). The Intentional Aspect of Modern Stylistics	50

II. FACTS AND REFLECTIONS

Yuri Stulov (Belarus). The Cityscape in the Contemporary African-American Urban Novel ...	65
Ganna Dashchenko (Ukraine). The Identity Dimension of the <i>Yi-An</i> Style: The Value System of Li Qingzhao.....	72
Gintarė Aleknavičiūtė (Lithuania). Domestication in the Translation of D. Brown's <i>The Da Vinci Code</i>	87
Anna Wzorek (Poland). Olga Tokarczuk's Game with the Rules of Criminal Novels: The Case of <i>Plough Through the Bones of the Dead</i>	98
Simona Amankevičiūtė (Lithuania). Cognitive Approach to the Stereotypical Placement of Women in Visual Advertising Space	108
Jelena Kazimianec (Lithuania). Snow in the Russian Language Picture of the World.....	121
Oskar Gawlik (Poland). On <i>If</i> and <i>Whether</i> Complement Clauses of <i>See</i> , <i>Wonder</i> , and <i>Know</i> in Contemporary Spoken Academic American English: A Corpus-Based Study.....	131
Eugene Zubkov (Poland). Word Usage of <i>Ксива</i> and <i>Малыва</i> in Russian Criminal Discourse	142
Mihaela Culea (Romania). "Middle Ground," "Duality," and "Diversimilarity" as Responses to Postcolonial and Global Challenges in Chinua Achebe's <i>The Education of a British-Protected Child</i> and <i>No Longer at Ease</i>	151
Malgorzata Krzysztofik (Poland). The Anthropological Model of Reading "Prescription for Soul and Body Against Epidemic Air" by 16 th Century Priest Hieronim Powodowski	162
Malgorzata Przenioslo (Poland). The Academics at Stefan Batory University in Vilnius During the Interwar Period.....	176

III. OPINION

- Eleonora Lassar** (Lithuania). On the Imperishable Reasons of Fairy-Tale Plots:
The Case of *Tom Thumb* 194

IV. CONFERENCE MATERIAL

- Leszek Szymański** (Poland). Language Awareness in an Internet Chat Room 203

V. SENSITIVE ISSUES

- Viktorija Makarova** (Lithuania). The Formation of the Image of the Enemy
in Lithuanian Media Outlets: The Polish Question 213

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE**C o n f e r e n c e s**

- Jurgita Astrauskienė** (Lithuania). Review of the International Scientific Conference
“Thought Elaboration: Linguistics, Literature, Media Expression” (TELL ME 2013) 222

- Tatiana Larina** (Russia). Searching for Understanding in Cross-Cultural Communication.... 225

B o o k r e v i e w s

- Lara Sinelnikova** (Ukraine). CZERWINSKI, P., 2012. *The Language of Soviet Reality: The Semantics of Positive Personal Evaluations* / ЧЕРВИНСКИЙ, П., 2012. *Язык советской действительности: Семантика позитива в обозначении лиц* 230

- Michał Mazurkiewicz** (Poland). *Sport w sztuce. Sport in Art*. 2012.
M. KOZIOL, D. PIEKARSKA, M. A. POTOCKA (eds.)..... 237

- A n n o u n c e m e n t s** 239

- VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 240

- VIII. OUR AUTHORS** 248

Małgorzata Przeniosło

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Edukacji Szkolnej

ul. Krakowska 11, 25-029 Kielce, Polska

Tel. +48 41 349 67 69

E-mail: malgorzata.przenioslo@ujk.edu.pl

Zainteresowania naukowe: historia nauki i oświaty, dzieje dobroczynności i pomocy społecznej, ziemianie polscy (XIX i XX wiek)

NAUCZYCIELE AKADEMICY NA UNIWERSYTECIE STEFANA BATOREGO W WILNIE W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

W II Rzeczypospolitej tylko profesorowie i docenci pracujący na uczelniach akademickich byli określani jako nauczyciele akademicy. W artykule przedstawiłam m.in. kwestie związane z ich angażami zawodowymi. Zasady zatrudniania pracowników naukowo-dydaktycznych na uczelniach w okresie międzywojennym zostały sformułowane w ustawach o szkołach akademickich. Uchwalono wówczas dwa takie akty prawne – w lipcu 1920 i marcu 1933 r. Określono w nich zasady powierzania stanowiska profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego. System zatrudniania profesorów był oparty na istnieniu ograniczonej liczby katedr profesorskich (nadzwyczajnych i zwyczajnych) tworzonych przez władze państwowe. W uregulowaniach ustawowych opisano również procedurę habilitacyjną prowadzącą do otrzymania prawa wykładania i tytułu naukowego docenta. W artykule ogólne rozważania dotyczące zatrudniania nauczycieli akademickich na uczelniach opatrzyłam przykładami z Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (dalej – USB). Ustaliłam także liczebność obu grup – profesorów i docentów tam zatrudnionych. Ogółem w okresie międzywojennym na USB na stanowisku profesora pracowało 141 osób, największą liczbę – 80 – zanotowano w roku akademickim 1937/1938. Jeśli chodzi o docentów, to w sumie zatrudniano ich 70, w jednym roku akademickim maksymalnie było to 11. W artykule opisałam także kwestie związane z pracą nauczycieli akademickich na USB – działalność naukową (na tym polu szczególnie aktywni byli filozofowie, literaturoznawcy i lekarze), zajęcia dydaktyczne, zaangażowanie organizacyjne, jak też sytuację materialną, jaką zatrudnienie na uczelni zapewniało. Poświęciłam nieco miejsca również życiu prywatnemu i działalności pozauczelnianej (szczególnie w odniesieniu do osób najbardziej znanych). Prowadząc rozważania, oparłam się w znacznym stopniu na materiałach archiwalnych i źródłach drukowanych wytworzonych przez USB.

SŁOWA KLUCZOWE: uniwersytety w II Rzeczypospolitej, nauczyciele akademicy, profesorowie, docenci.

Artykuł stanowi opracowanie fragmentu dociekań dotyczących środowiska naukowego międzywojennego Wilna. Nauczyciele akademicy USB jako zbiorowość nie zostali dotychczas zbadani. Nie powstała też monografia samego Uniwersytetu, jedynie księgi

pamiętkowe dla uczczenia rocznic założenia uczelni. W artykule skupiłam się na aspektach związanych z zatrudnianiem nauczycieli akademickich, procedurą zdobywania tytułów naukowych oraz tych dotyczących samej pracy na USB. Interesująca była dla

mnie również działalność pozauczelniana, życie prywatne i sposób bycia nauczycieli akademickich oraz postrzeganie ich przez środowisko lokalne. Przy opracowywaniu artykułu wykorzystywałam materiały pochodzące głównie z Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie (zespół – Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie) oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie (zespół – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego). Istotnym źródłem były również wytworzone przez USB spisy wykładów i pracowników oraz kroniki uniwersyteckie. Ważne okazały się także pamiętniki z okresu międzywojennego, a szczególnie *Dzienniki* autorstwa profesora USB ks. Bronisława Żongołłowicza.

Uregulowania prawne obowiązujące w II Rzeczypospolitej przyznawały status nauczycieli akademickich tylko profesorom i docentom zatrudnionym na uczelniach akademickich¹, pozostali pracownicy naukowo-dydaktyczni tworzyli pomocnicze siły naukowe. Zasady funkcjonowania największych uczelni w okresie międzywojennym zostały sformułowane w ustawach o szkołach akademickich – z 13 lipca 1920 i 15 marca 1933 r. (Ustawa 1920: 1277–1294; Ustawa 1933: 594–603). Szczegółowo określono w nich m.in. sposób powierza-

nia stanowiska profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego związanego z objęciem kierownictwa katedry nadzwyczajnej lub bardziej prestiżowej – zwyczajnej. Podano również warunki pozwalające zostać profesorem honorowym i opisano procedurę habilitacyjną prowadzącą do otrzymania tytułu naukowego docenta.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie powstał w 1919 r., ale myśl stworzenia, a w zasadzie wskrzeszenia uczelni w tym mieście, była przez lata bliska wielu mieszkańcom. Nawet w okresie zaborów funkcjonujący w latach 1803–1831 Cesarski Uniwersytet Wileński cieszył się dużą popularnością wśród polskiej młodzieży, miał bowiem sporą autonomię. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości prace organizacyjne nad utworzeniem w Wilnie uniwersytetu rozpoczęto w grudniu 1918 r. Powołano wówczas Tymczasowy Senat Akademicki oraz Komisję do Celów Organizacyjnych i Rewindykacyjnych. Dzięki staraniom członków tych gremiów w październiku 1919 r. uruchomiono uczelnię i nadano jej nazwę Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (LVIA, TPNW, f. 1135, ap. 4, b. 163, passim; ap. 20, b. 456, l. 1–20; Wrzosek 1929: 1–3). Składała się ona z sześciu wydziałów: Humanistycznego, Teologicznego, Prawa i Nauk Społecznych, Matematyczno-Przyrodniczego, Lekarskiego oraz Sztuk Pięknych² (Statut, s. 7). W związku z wojną polsko-bolszewicką USB rozpoczął działalność dopiero w październiku 1920 r. Zgodnie z wymogami ustawy o szkołach akademickich z 1920 r. uczelnia zdecydowała, że jej najwyższą władzą samorządową będzie Zebranie Ogólne

¹ Państwowymi szkołami akademickimi były w okresie międzywojennym wszystkie uniwersytety – Warszawski, Jagielloński, Jana Kazimierza we Lwowie, Poznański i Stefana Batorego w Wilnie; szkoły techniczne – Politechnika Lwowska, Politechnika Warszawska i Akademia Górnicza w Krakowie; Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i Warszawie oraz Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Akademia Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, Akademia Stomatologiczna w Warszawie. Uczelnie prywatne również mogły otrzymać pełne lub częściowe prawa szkół akademickich. Te pierwsze nadano tylko Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie (od 1933 – Szkoła Główna Handlowa) oraz Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu. Szkoły akademickie podlegały Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

² W 1938 r. utworzono jeszcze Wydział Rolniczy z przekształcenia istniejącego wcześniej Studium Rolniczego działającego przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym.

Profesorów³ (LCVA, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 25, passim). USB na początku istnienia borykał się z dużymi trudnościami kadrowymi. Przez cały okres międzywojenny był najmniejszym z polskich uniwersytetów pod względem liczby studiujących. W roku akademickim 1920/1921 było to 788 osób, w 1921/1922 – 1729, 1925/1926 – 2506, 1932/1933 – 3923. W kolejnych latach liczba studentów stopniowo zmniejszała się, w 1936/1937 było ich 3415, w 1938/1939 – 3110 (Wittlinowa 1937: 46–47; *Skład* 1920/1921: 42; *Kronika* 1936/1937: 9; *Uniwersytet* 2009: 7).

Przed wejściem w życie ustawy z 1920 r. w przypadku habilitacji od początku okresu niepodległości stosowano procedury sprawdzone wcześniej na polskich uczelniach w Galicji (zob. np. *Przeniosło* 2011: 99–100). W kwestii obsady katedr profesorskich zasady postępowania nie były tak precyzyjne, a uczelnie wyszukiwały kandydatów w sposób dość dowolny. Warto tu zwrócić uwagę na kwestię sposobu zatrudniania na początku niepodległości osób przybyłych do odrodzonej Polski z zagranicy. Z dokumentacji wytworzonej wówczas przez uczelnie wynika, że osoby takie nierzadko angażowano, również na stanowiska profesorów, tylko na podstawie napisanego przez nie życiorysu, niepopartego żadnymi

dokumentami świadczącymi o ukończeniu studiów, otrzymanych stopniach naukowych, wcześniejszej pracy na stanowisku profesora. Wydaje się to o tyle zrozumiałe, że byli to w dużym stopniu repatrianci ze wschodu i w tym momencie mogli nie posiadać odpowiednich dokumentów, a w związku z sytuacją polityczną ich zdobycie było wówczas trudne. Na części uczelni także później nie uzupełniono wszystkich akt pracowniczych. Na USB, na przykład, matematyk Wiktor Staniewicz, który w 1919 r. przyjechał z Petersburga, nigdy nie dostarczył żadnych dokumentów, a poza objęciem katedry nadzwyczajnej był też później mianowany profesorem zwyczajnym (w roku 1920). Nawet starając się o emeryturę w 1931 r., otrzymał ją na podstawie oświadczenia dwóch innych profesorów przybyłych z Petersburga, choć wówczas odpisy dyplomów czy zaświadczenia o zatrudnieniu bez problemów załatwiały polskie ambasady i konsulaty. Trudności Staniewicza w skompletowaniu w 1931 r. odpowiedniej dokumentacji mogły wynikać z jego ówczesnego złego stanu zdrowia (chorował na gruźlicę). Wcześniej zapewne dostarczyłby wymagane zaświadczenia, gdyby go o to poproszono, miał bowiem opinię człowieka bardzo rzetelnego (LCVA, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 945, l. 17, 36, 37; ap. 1 IBb, b. 116, l. 67, 68, 71, 71v; *Żon-gołowicz* 2004: 441).

Ustawa z 1920 r., jeśli chodzi o sposób zatrudniania profesorów, w zasadzie przejęła system istniejący wcześniej na uczelniach galicyjskich, opierający się na ograniczonej liczbie katedr profesorskich tworzonych przez władze państwowe. Precyzyjnie określono w niej zasady mianowania profesorów w przypadku zwalnających się lub nowo tworzonych katedr. Pierwszy krok należał do rady wydziału, na którym była

³ Ustawa pozwalała szkołom akademickim na dokonanie wyboru, czy najwyższą władzą samorządową będzie zebranie ogólne profesorów (złożone ze wszystkich profesorów i tych docentów, którzy należeli do rad wydziałów), czy senat (tworzyli go: rektor, prorektor, dziekani i ewentualnie też prodziekani oraz przedstawiciele poszczególnych wydziałów). Jeżeli na uczelni powołano zebranie ogólne profesorów, do niego należały kwestie kluczowe dla jej funkcjonowania, senat był wówczas organem uchwalającym i kontrolującym w zakresie spraw administracyjnych i finansowych. W sytuacji, gdy nie przewidziano zebrania ogólnego profesorów, senat posiadał również wszystkie jego kompetencje (Ustawa 1920: 1279–1281).

nieobsadzona katedra. Przygotowany przez nią wniosek o mianowanie musiał zostać przyjęty przez zebranie ogólne profesorów lub senat, a następnie zatwierdzony przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Ten kierował akt nominacyjny do ostatecznego podpisu przez prezydenta (do grudnia 1922 r. przez naczelnika państwa). Uregulowania ustawowe określały także kroki, które była zobowiązana podjąć rada przed wysunięciem propozycji obsady. Pierwszym z nich było wyłonienie ze swego grona komisji do rozpatrzenia kandydat. Ta musiała się zwrócić do wszystkich profesorów polskich uczelni akademickich wykładających ten sam przedmiot, jak w obsadzonej katedrze, z prośbą o nadesłanie uzasadnionej opinii, jakie osoby każdy z nich uważa za najbardziej odpowiednie (ustawa zobowiązywała profesorów do wypowiedzenia się w kwestii kandydat). Komisja mogła odstąpić od tej procedury jedynie w sytuacji, gdy rada zamierzała przedstawić do mianowania osobę już będącą profesorem w jednej z państwowych szkół akademickich. Jeśli dotyczyło to nominacji profesora nadzwyczajnego na zwyczajnego w ustawie podkreślono, iż dorobek naukowy kandydata musiał się powiększyć w czasie profesury nadzwyczajnej. Następnie komisja była zobowiązana (po upływie dwóch miesięcy) przystąpić do rozważenia nadesłanych opinii i przygotowania „referatu” dotyczącego zaproponowanych osób, uwzględniającego uzasadnienia merytoryczne. Na jego podstawie rada wydziału miała dokonać wyboru osoby podlegającej dalszej procedurze. W ustawie określono również uprawnienia ministra w kwestii zatwierdzania kandydat – mógł on nie uznać wyboru rady za trafny, wówczas ta miała prawo przedstawiać kolejne propozycje, aż do osiągnięcia obustronnej akceptacji. Bez

zgody rady nie mogło dojść do mianowania (Ustawa 1920: 1285).

Zbieranie opinii profesorów o najbardziej odpowiednich kandydatach miało być sposobem na przeciwdziałanie nadmiernej dowolności przy wysuwaniu propozycji obsady katedr. Opinie te zazwyczaj miały charakter merytoryczny, odwoływały się do dorobku naukowego wskazanych osób, powinny więc stanowić najbardziej istotny element przy podejmowaniu decyzji o powierzeniu katedry. Ostatecznie jednak wybór osoby, która zostanie przedstawiona do nominacji, był dokonywany przez rady wydziałów, w związku z tym nierzadko nie decydowała czyjaś przewaga wśród nadesłanych opinii, a wpływy pracujących na danej uczelni profesorów, którzy lansowali swoich kandydatów. Zdarzało się, że minister odmawiał zatwierdzenia propozycji rady, argumentując, że kilka, a nawet kilkanaście innych osób cieszyło się w opiniach profesorów z innych ośrodków większym uznaniem naukowym niż kandydat uczelni. Bywało też jednak, że minister naciskom ulegał (zob. np. Przeniosło 2011: 117–118, 121–123).

We wszystkich państwowych szkołach akademickich w roku 1922/1923 zatrudniano 561 profesorów nadzwyczajnych i zwyczajnych (*Spis nauczycieli* 1924, passim), według *Rocznika Statystyki* (1923: 169) – 690, ale wliczono zastępców profesorów⁴. Na początku następnej dekady, w roku 1931/1932, było ich 681 (AAN, MWRiOP, sygn. 241, passim). Na USB

⁴ W przypadku wolnej katedry, przed jej ostatecznym obsadzeniem, ustawa z 1920 r. wprowadziła możliwość powołania jakiejś osoby w charakterze p.o. profesora tej katedry, ale tylko w kwestii prowadzenia wykładów. Mógł być to profesor zajmujący inną katedrę lub docent pracujący na uczelni, a w wyjątkowych wypadkach także pomocniczy pracownik naukowy bez habilitacji (Ustawa 1920: 1286).

było to w przytoczonych latach odpowiednio – 54 i 79 (dane dla całego okresu międzywojennego zobacz tabela 1). Dla porównania na największym z polskich uniwersytetów – Warszawskim – w wymienionych latach zatrudniano 89 profesorów nadzwyczajnych i 107 profesorów zwyczajnych. Na nieco tylko większym od USB pod względem liczby studentów Uniwersytecie Poznańskim, który również powstał w 1919 r., było ich 73 i 98. Trzeba dodać, że pewna część katedr pozostawała nieobsadzona. W roku akademickim 1922/1923 było ogółem 749 katedr zwyczajnych i 127 nadzwyczajnych, roku 1931/1932 – 552 i 252. USB w pierwszym z wymienionych lat miał 101 katedr zwyczajnych i 16 nadzwyczajnych. Z kolei w roku 1931/1932 było to 47 katedr zwyczajnych i 52 nadzwyczajne

(AAN, MWRiOP, sygn. 241, k. 39; *Rocznik* 1923: 169). Nieobsadzanie katedry nierzadko było stanem przejściowym i wiązało się z poszukiwaniem odpowiedniej osoby, częściowo wynikało również z braku takich kandydatów w mało popularnych dyscyplinach, ale mogło być też spowodowane blokowaniem katedr przez osoby mające na uczelni wpływy i pracujące jako zastępcy profesorów. Generalnie trzeba jednak stwierdzić, że międzywojenny system zatrudniania profesorów na uczelniach z małą liczbą katedr tworzonych przez władze państwowe był nieadekwatny w stosunku do dokonań naukowych, szczególnie w najszybciej rozwijających się dyscyplinach.

Jeśli chodzi o ogólną liczbę osób będących profesorami nadzwyczajnymi i zwyczajnymi USB w okresie międzywojennym,

Tabela 1. Liczba profesorów USB w poszczególnych latach akademickich

Rok akademicki	Liczba profesorów zwyczajnych							Liczba profesorów nadzwyczajnych							Łącznie
	WH	WT	WP	WMP	WL	WSP	Razem	WH	WT	WP	WMP	WL	WSP	Razem	
1919/1920	2	2	1	2	1	1	9	4	0	1	2	2	1	10	19
1920/1921	4	3	2	5	2	1	17	4	1	2	6	0	3	16	33
1921/1922	4	2	2	4	6	1	19	5	2	3	7	2	2	21	40
1922/1923	4	2	4	4	12	1	27	7	2	2	8	5	3	27	54
1923/1924	5	3	4	6	14	1	33	7	2	4	10	8	3	34	67
1924/1925	5	3	5	7	14	1	35	9	2	4	11	9	3	38	73
1925/1926	5	3	5	7	13	1	34	9	2	4	11	10	3	39	73
1926/1927	5	3	5	7	11	1	32	9	2	5	12	10	3	41	73
1927/1928	5	3	5	7	10	1	31	9	2	5	12	10	3	41	72
1928/1929	4	3	5	7	10	1	30	9	2	6	11	11	5	44	74
1929/1930	4	3	5	7	12	1	32	8	2	6	12	11	4	43	75
1930/1931	4	3	5	7	12	1	32	10	2	5	14	11	4	46	78
1931/1932	3	3	8	8	12	1	35	9	1	4	15	11	4	44	79
1932/1933	1	3	8	8	12	1	33	9	1	4	15	11	4	44	77
1933/1934	1	3	8	7	12	1	32	11	1	4	14	8	3	41	73
1934/1935	2	3	6	8	14	1	34	10	2	4	15	4	4	39	73
1935/1936	4	3	6	8	10	1	32	9	3	4	13	6	4	39	71
1936/1937	6	2	7	8	8	0	31	8	5	2	16	11	4	46	77
1937/1938	7	3	7	8	8	0	33	7	5	2	17	10	6	47	80
1938/1939	10	3	7	7+1 ^a	7	1	36	5	5	3	10+5 ^a	10	5	43	79

^a Profesorowie, którzy odeszli z Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego na nowo utworzony Wydział Rolniczy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Składów i Spisów wykładów* 1919/1920–1938/1939.

to na takich stanowiskach pracowało ich 141. Niemal wszyscy byli mężczyznami. Na USB zatrudniano jako profesora tylko jedną kobietę – Cezarię Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzową (od roku 1931/1932 zajmowała nadzwyczajną Katedrę Etnografii i Etnologii na Wydziale Humanistycznym, od 1923/1924 pracowała tam jako docent, habilitowała się na Uniwersytecie Warszawskim). W dwudziestoleciu międzywojennym nie była to sytuacja nietypowa.

Profesorowie USB nierzadko byli osobami popularnymi w środowisku wileńskim, szczególnie, jeśli zajmowali się, poza pracą na uczelni, także np. działalnością artystyczną na szerszą skalę. Niewątpliwie dotyczyło to: Ferdynanda Ruszczyca, malarza, grafika i scenografa; Mieczysława Limanowskiego, który oprócz uprawianej naukowo geologii był reżyserem teatralnym, współtwórcą (wraz z Juliuszem Osterwą) słynnego teatru Reduta; także Juliusza Kłosa, architekta, fotografika, prowadzącego renowację zabytków Wilna (Ruszczyk 1991: 170–175; Wójcik 1972: 346–348; Samujłło 1967: 70–72). Do osób znanych nie tylko w Wilnie, ale i w Polsce, z pewnością należeli profesorowie zajmujący się działalnością polityczną. Wśród nich można wymienić wspomnianego już księdza Bronisława Żongołłowicza, pierwszego dziekana i organizatora Wydziału Teologicznego, w latach trzydziestych posła i wiceministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego; ekonomistę Witolda Staniewicza rektora USB, posła i ministra reform rolnych; historyka prawa i senatora Stefana Ehrenkreutza; prawnika i posła Wacława Komarnickiego; ekonomistę, ministra skarbu Władysława Zawadzkiego (*Kto* 1994: 68, 69, 76, 77, 321, 322, 508). Osobą znaną w Polsce był też przyrodnik Michał Siedlecki, organizator USB i pierwszy rektor, profesorem był

tu krótko – w latach 1919–1921 (Śródka 1998: 65–68).

W ustawie z 1920 r. określono, oprócz procedury zatrudniania, także obowiązki profesora i czas pozostawania na stanowisku. Profesor obejmował katedrę po otrzymaniu dekretu nominacyjnego i złożeniu przysięgi służbowej. Do jego najważniejszych obowiązków zaliczono: twórczą pracę naukową⁵, wykładanie i prowadzenie ćwiczeń co najmniej w liczbie godzin wskazanej w dekreście nominacyjnym, egzaminowanie, kierowanie związanym z katedrą zakładem lub seminarium, branie udziału w posiedzeniach rad wydziału i zebrania ogólnego profesorów, piastowanie urzędów akademickich. W kwestii czasu pozostawania na stanowisku w ustawie przewidziano, że profesor ustępuje z katedry nie później niż po 35 latach od jej objęcia. W przypadku, gdy nie przekroczył 65 roku życia (czyli wieku emerytalnego), minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego mógł na wniosek uczelni powierzać mu kierowanie katedrą na kolejne pięcioletnie okresy aż do osiągnięcia tegoż wieku (Ustawa 1920: 1286). Profesorowie nierzadko pozostawali na katedrach również po przekroczeniu wieku emerytalnego, choć wymagało to corocznej zgody ministra. Ten zazwyczaj jej udzielał, przynajmniej na pewien czas (zob. np. AAN, MWRiOP, sygn. 3739, k. 15, 29; sygn. 5186, k. 4, 9, 13; sygn. 6805, k. 72, 81, 101, 153). Na USB taką zgodę na rok akademicki 1931/1932 otrzymał np. Wiktor Staniewicz (LCVA, USB, f. 175, ap. 14, b. 499, l. 2).

W uregulowaniach ustawowych przewidziano również możliwość mianowania profesorów honorowych. Mogli nimi zo-

⁵ Nie określono żadnych metod egzekwowania tego obowiązku. Profesorowie nie musieli nawet składać sprawozdań z działalności naukowej.

stać wybitni uczeni, zwłaszcza ustępujący z katedr z powodu wieku emerytalnego. Zaliczono ich do grona nauczycieli akademickich. Procedura była podobna do opisanej w odniesieniu do profesorów nadzwyczajnych i zwyczajnych, ale nie wymagano zbierania opinii (Ustawa 1920, s. 1286). Na USB profesorami honorowymi zostało tylko 8 osób. Pierwszym był Władysław Mickiewicz, syn Adama Mickiewicza, dyrektor Biblioteki Polskiej w Paryżu i mieszczącego się tam Muzeum Mickiewiczowskiego (*Program 1919*: 16).

W odniesieniu do docenta w ustawie z 1920 r. napisano: „Rada wydziałowa może udzielić ubiegającemu się o to kandydowski prawa wykładania (*venia legendi*); postępowanie, prowadzące do tego celu, nazywa się habilitacją, kandydat zaś, któremu zostało przyznane prawo wykładania w szkole akademickiej, otrzymuje tytuł docenta. Prawo wykładania obejmować ma całość pewnej nauki lub takiej jej części, która może być uważana za całość w sobie zamkniętą; nie może natomiast ograniczać się do dowolnego działu pewnej nauki”. Sformułowano również warunki przystąpienia do habilitacji. Jako pierwszy z nich podano: „odpowiednie osobiste kwalifikacje kandydata”, które rada wydziału miała ocenić jeszcze przed rozpatrzeniem dokonania naukowych. Kolejnym wymogiem był tytuł doktorski, choć „wyjątkowo wybitni badacze naukowici” mogli go nie posiadać i zostać zwolnieni z tego warunku przez radę. Jeśli chodzi o prace naukowe, to informowano tylko o konieczności złożenia rozprawy habilitacyjnej wydrukowanej w języku polskim lub języku wykładowym przedmiotu. Innego dorobku nie wymagano (choć mógł być on wzięty pod uwagę). Rozprawa miała zostać zrecenzowana przez co najmniej dwóch „referentów” wybra-

nych przez radę wydziału ze swego grona. Ocena pracy została nazwana pierwszym z trzech „aktów” habilitacji, następnym była dyskusja habilitacyjna, ostatnim – wykład habilitacyjny. Po każdym etapie rada miała podejmować decyzję o dopuszczeniu do kolejnego, po ostatnim o nadaniu prawa wykładania. To było następnie potwierdzane uchwałą zebrania ogólnego profesorów lub senatu uczelni. Nie kończyło to jeszcze całej procedury. W ustawie wymagano zatwierdzenia habilitacji przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego (Ustawa 1920: 1286–1287).

W zapisach ustawowych określono także uprawnienia przysługujące po zatwierdzeniu habilitacji. Podano, że docent ma prawo do wykładania, ale nie ma obowiązku czynienia tego na uczelni, na której się habilitował. Jednak, by było to możliwe na innej, tamtejsza rada wydziału musiała uznać jego *venia legendi* lub przeprowadzić nową procedurę habilitacyjną⁶. Ten drugi wariant zazwyczaj stosowano tylko, gdy jednocześnie rozszerzano prawo wykładania na nowy obszar, ale i wówczas wystarczała decyzja rady wydziału, zatwierdzona przez ministra (Ustawa 1920: 1287–1288).

Ze względu na ówczesny charakter habilitacji, która dawała jedynie prawo wykładania, ubiegały się o nią tylko osoby mogące prowadzić zajęcia dydaktyczne na uczelniach. W związku z tym liczba habilitacji była niewielka. Na USB np. z matematyki przeprowadzono tylko jedną procedurę – Józefa Marcinkiewicza w 1937 r. (LCVA, USB, , f. 175, 1 IA, b. 961, l. 2v). Przez cały okres międzywojenny na wszystkich uczelniach z tej dyscypliny

⁶ Przy powierzaniu wykładów zleconych zwykle uznawano habilitację na innej uczelni, nawet jeśli nie została ona formalnie przeniesiona, szczególnie gdy dotyczyło to tego samego ośrodka akademickiego.

były to 42 habilitacje, najwięcej na Uniwersytecie Warszawskim – 20 (Przeniosło 2011, s. 111). Na USB podobnie tylko pojedyncze osoby zostały docentami innych dyscyplin na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, niewielka liczba dotyczyła też Wydziału Humanistycznego. Najwięcej procedur habilitacyjnych przeprowadzono na Wydziale Lekarskim i Wydziale Prawa i Nauk Społecznych. W pierwszym przypadku 10, w drugim 9 (*Wykaz* 1938: 7–8; *Skład* 1927/1928: 9).

Jak wynika z obliczeń dokonanych na podstawie *Składów* USB, przez cały okres międzywojenny pracowało tam 70 docentów, 19 z nich otrzymało katedry na USB. Ze wspomnianych 10 docentów, którzy habilitowali się na Wydziale Lekarskim, żaden nie objął katedry na USB, z kolei z 9 na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych – tylko jeden. Na początku istnienia uczelni, w latach 1919–1923 na większości wydziałów docentów nie zatrudniano w ogóle lub tylko po jednej osobie. Do końca lat dwudziestych było to od zera do 4 osób, najwięcej na Wydziale Humanistycznym, na Wydziale Sztuk Pięknych nie przyjęto nikogo. W latach trzydziestych liczba ta wzrosła, najbardziej na Wydziale Lekarskim, w niektórych latach do 11. Docenci w zdecydowanej większości byli mężczyznami. Na USB zatrudniano 5 kobiet, które się habilitowały. Ich liczba była zresztą w ogóle niewielka, podobnie jak kobiet profesorów, według spisu docentów (nie uwzględniał tych, którzy otrzymali katedry) – 34 (*Wykaz* 1938).

W ustawie z 1920 r. określono także okoliczności, w których docent może zostać pozbawiony prawa wykładania, a profesor usunięty z katedry. Zgodnie z tymi zapisami, jeśli docent nie wykladał przez jeden rok akademicki, to traci takie prawo, chyba

że otrzymał urlop naukowy z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej – MWRiOP). Przewidziano jednak możliwość przywrócenia *venia legendi* poprzez uchwałę rady wydziału bez konieczności ponownego przeprowadzenia procedury. Z kolei profesor mógł zostać usunięty z katedry jedynie w wyniku postępowania dyscyplinarnego lub honorowego, a odpowiedni wniosek do MWRiOP musiał pochodzić od zebrania ogólnego profesorów lub senatu uczelni i być poparty przez co najmniej 2/3 tworzących go osób. Decyzja należała do ministra (Ustawa 1920: 1286–1287). Jeśli taka sytuacja nie miała miejsca, a przypadki takich postępowań były rzadkie, to profesor pozostawał na katedrze, nieodwołalnie, aż do osiągnięcia wieku emerytalnego.

W 1933 r. wraz z wejściem w życie nowej ustawy o szkołach akademickich nastąpiła istotna zmiana w kwestii pozostawania na katedrze. W odniesieniu do habilitacji zmieniono niewiele, wydłużono tylko okres jej ważności do dwóch lat. Autorem nowych uregulowań był Janusz Jędrzejewicz, kierujący wówczas MWRiOP. Ustawa wprowadziła zapis pozwalający ministrowi na likwidację katedr profesorskich w drodze rozporządzenia (Ustawa 1933: 594). Zmiana ta zbulwersowała środowisko akademickie. Profesor, który tracił w ten sposób miejsce pracy, był przenoszony w stan nieczynny na okres roku. Pobierał wówczas pełne wynagrodzenie służbowe i mógł zostać powołany na inną katedrę; gdy taka nominacja nie nastąpiła, był zwalniany przy zastosowaniu przepisów emerytalnych. Jeśli przepracował 15 lat, otrzymywał 40% dotychczasowego uposażenia i kolejne 3% za każdy następny przepracowany rok, aż do 100% po 35 latach służby (Przeniosło 2008: 59–60).

W ustawie do nauczycieli akademickich zaliczono także tzw. profesora tytularnego. Nadawano go już wcześniej, ale formalnie wprowadzono w 1928 r. (Rozporządzenie 1928: 406). Można go zaliczyć do tytułów honorowych, dawał bowiem tylko prawo tytułowania się profesorem, bez zmiany zarobków i zajmowanego stanowiska. Taka osoba wciąż mogła pracować jako adiunkt czy nawet starszy asystent. Profesorów tytularnych wprowadzono szczególnie z myślą o docentach wyróżniających się osiągnięciami naukowymi w najszybciej rozwijających się dyscyplinach, w związku z małą liczbą katedr nie mieli oni w zasadzie szans na ich otrzymanie. Rzadko ubiegano się jednak o taką godność, obawiając się, że to może blokować powierzenie katedry. Na USB profesorami tytularnymi zostały tylko 4 osoby – dwóch historyków i dwóch lekarzy (*Skład 1934/1935*: 8, 18; *Skład 1938/1939*: 128), jedna z nich otrzymała później katedrę na USB.

Wykorzystując zapisy nowej ustawy, już we wrześniu 1933 r. minister, a wówczas jednocześnie premier Jędrzejewicz, zlikwidował 51 katedr w szkołach akademickich. Na USB zamknięto 7 katedr: na Wydziale Humanistycznym – zwyczajną Katedrę Historii Literatury Powszechnej (nie była wówczas obsadzona) i nadzwyczajną Katedrę Filologii Romańskiej, kierował nią Stefan Glixelli; na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych – zwyczajną Katedrę Prawa i Procesu Karnego zajęłą przez Stefana Głäsera; na Wydziale Lekarskim – zwyczajną Katedrę Chorób Wewnętrznych Zenona Orłowskiego, zwyczajną Katedrę Neurologii Stanisława Władyczki i nadzwyczajną Katedrę Biologii Jana Wilczyńskiego; na Wydziale Sztuk Pięknych – zwyczajną Katedrę Architektury Polskiej, na której był wakat po zmarłym niedawno Juliuszu

Kłosie (Rozporządzenie 1933: 1232–1233; AAN, MWRiOP, sygn. 241, k. 39–42). Środowisko akademickie zwykle nie wierzyło w deklarowane przez władze reorganizacyjne powody zamykania katedr, nierzadko wskazywało na polityczne przyczyny decyzji ministra. Spośród wymienionych osób bez wątplenia dotyczyło to Stefana Głäsera i Stefana Glixellego, którzy otwarcie występowali przeciw rządowi sanacyjnym (Żongołowicz 2004: 104, 149, 425, 427, 471–472).

Reorganizacja szkolnictwa wyższego zapowiadana przez MWRiOP nie poprawiła sytuacji najprężniej rozwijających się dyscyplin, w których katedr brakowało. Okazało się bowiem, że przy zamykaniu katedr słabe wyniki naukowe nie były czynnikiem istotnym. Podobnie jak te wybitne przy tworzeniu nowych, bo i takie uprawnienie zyskał minister. Nowe katedry na kilku uczelniach powstały już poprzez rozporządzenie z 25 września (Rozporządzenie 1933: 1233). Niektóre decyzje dotyczące tworzenia katedr bulwersowały kręgi akademickie równie mocno, jak te o likwidacji. Miało to miejsce również w środowisku wileńskim, odnosiło się do zatrudnionej na USB prof. Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowej, prywatnie narzeczonej (przyszłej żony ministra Jędrzejewicza). W rozporządzeniu utworzono – jak się domyślano – specjalnie dla niej dwie nowe katedry etnograficzne na Uniwersytecie Warszawskim, by na pewno jedną otrzymała (objęła katedrę zwyczajną). Środowisko naukowe uznawało to za przejaw nepotyzmu, choć miała ona spory dorobek naukowy (Żongołowicz 2004: 543, 671; Zamojska 1996: 168–169).

Przy zatwierdzaniu nominacji profesorskich i habilitacji przez ministra istotne znaczenie miały nierzadko również inne

względy pozamerytoryczne, np. polityczne czy narodowościowe (Baranowski 1981: 186–187, 387). W przypadku USB takie sytuacje także miały miejsce. Na przykład w styczniu 1932 r. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy wystąpił z wnioskiem do MWRiOP o powierzenie nieobsadzonej I Katedry Matematyki warszawskiemu docentowi Stanisławowi Saksowi. Prośba była poparta dużym dorobkiem naukowym (liczył 29 pozycji i nie brakowało wśród nich tekstów znaczących) oraz wskazaniem kandydatury Saksa przez zdecydowaną większość profesorów, którzy nadesłali opinie w tej sprawie. Wniosek kilkakrotnie ponawiano (w maju i czerwcu 1932 r., w lutym 1933 r.) w związku ze zdawkowymi odpowiedziami MWRiOP lub ich brakiem. Powodem postępowania Ministerstwa mogło być żydowskie pochodzenie Saksa, choć zmienił wyznanie (najpierw w 1919 lub 1920 r. na rzymskokatolickie, a następnie w 1925 r. na ewangelicko-reformowane). Nie bez znaczenia była też prawdopodobnie wcześniejsza działalność w PPS i związki z działaczami lewego skrzydła tej partii, chociażby znajomość ze Stanisławem Dubois. W 1934 i 1935 r. USB ponownie kilkakrotnie prosił o obsadzenie Saksa z kolei na wakującej IV Katedrze. Ta korespondencja uczelni została opatrzona informacją o 41 publikacjach Saksa, również w renomowanych zagranicznych czasopismach i bardzo pochlebnych recenzjach jego książki *Théorie de l'intégrale*, wydrukowanych w takich właśnie periodykach. Znów nie przyniosło to jednak żadnego rezultatu (LCVA, USB, f. 175, ap. 6 VIIB, b. 172, l. 2–20, 29; b. 176, l. 1–14, 17–24, 34, 37–39; AAN, MWRiOP, sygn. 5510, k. 3–18, 25–43, 47–53, 60–64, 83–84, 89, 94–99). Nie jest wykluczone, że taką decyzję w sprawie Saksa podjął ówczesny wiceminister Bronisław Żongoł-

łowicz. W MWRiOP uchodził on za szarą eminencję i nie stronił od wykorzystywania swoich wpływów do eliminowania osób nieprzychylnych obozowi sanacyjnemu. Na przykład za jego sprawą przez półtora roku wstrzymywano zatwierdzenie przeprowadzonej na Uniwersytecie Warszawskim w 1934 r. habilitacji Karola Borsuka, innego z utalentowanych wychowanków tamtejszej szkoły matematycznej ze względu na jego aktywność jeszcze w czasie studiów w kręgach młodzieży związanej z obozem narodowym (AAN, MWRiOP, sygn. 1817, k. 1–3, 6–9, 55; Glaser 1974: 11–12; Żongołłowicz 2004: XIX–XXI, 508, 510, 522).

W większości przypadków minister jednak habilitacje zatwierdzał szybko (przeciętnie po pół roku), a w kwestii obsady katedr przychylił się do woli uczelni. Te z kolei z czasem zaczęły w znacznie większym stopniu uwzględniać opinie nadsyłane przez profesorów i stosować bardziej rygorystyczne wymagania naukowe. Jako rzecz standardową przy ubieganiu się o katedrę przyjęto posiadanie habilitacji, choć ustawa tego nie narzucała. W przypadku nominacji profesorskiej w ustawie nie wymagano nawet posiadania stopnia doktora. Nie mieli go np. dwaj pierwsi profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych – Alfons Parczewski i Władysław Zawadzki (*Program* 1919: 20). Osoby wysuwane na katedry i przystępujące do habilitacji miały też coraz większą liczbę publikacji. W przypadku ubiegania się o katedrę pokazuje to chociażby podana liczba prac Saksa. Z kolei wspomniany Józef Marcinkiewicz, przystępując do habilitacji, miał ich ponad 20 (LCAP, USB, ap. 6 VIIB, b. 267, l. 5, 8–15, 18–19, 20–25).

Przemianowywanie profesorów nadzwyczajnych na zwyczajnych nie budziło

takich kontrowersji, jak obsada katedr nadzwyczajnych nowymi kandydatami. Zazwyczaj dokonywano go poprzez przekształcenie katedry z nadzwyczajnej na zwyczajną, a profesor wciąż zajmował tę samą. Było ono szczególnie szybkie na początku lat dwudziestych, miało zwykle miejsce po roku, dwóch, maksymalnie trzech latach. Później można zauważyć systematyczne wydłużanie się tego okresu, nawet do dziesięciu lat, mimo znaczących osiągnięć naukowych. Katedrę zwyczajną można było też otrzymać od razu bez wcześniejszego zajmowania tej nadzwyczajnej. Takie mianowania miały miejsce głównie na początku niepodległości – w 1919 r. na USB taką katedrę powierzono np. Michałowi Siedleckiemu, Bronisławowi Żongołłowiczowi i Ferdynandowi Ruszczycowi (*Program* 1919: 19, 21, 25).

Niewątpliwie jednym z najważniejszych aspektów pracy na uczelni była, przywoływana wielokrotnie, działalność naukowa. Wspomniani już wileńscy matematycy (USB miał 4 katedry matematyczne) w większości należeli do bardzo aktywnych pod tym względem, dotyczyło to Stefana Kempistego, Antoniego Zygmunta, i młodego docenta Józefa Marcinkiewicza (*Przeniosło* 2011: 85–86). Osobami znanymi w świecie naukowym byli też pracujący na USB filozofowie: Wincenty Lutosławski, Władysław Tatarkiewicz, Marian Massonius, Tadeusz Czeżowski oraz doc. Henryk Elzenberg; historycy: Feliks Koneczny i Stanisław Kościalkowski; literaturoznawcy: Stanisław Pigoń, Manfred Kridl, Marian Zdziechowski, Stefan Srebrny, Konrad Górski; lekarze: Maksymilian Rose i Kazimierz Pelczar (*Howiecki* 2001: 228, 236–237, 305–306, 330–331, 333; *Śródka* 1994: 553–555; 1995: 346–348; 1997: 406–410, 551–553; 1998: 589–591). Pod względem

pracy naukowej wyróżniali się również wspomniani już Michał Siedlecki, Władysław Zawadzki, Stefan Ehrenkrauz, Waclaw Komarnicki, Mieczysław Limanowski. Do takich osób należeli niewątpliwie także astronom Władysław Dziewulski, antropolog Michał Reicher oraz fizyk Szczepan Szczeniowski (*Śródka* 1994: 435–436; 1997: 528–529; 1998: 251–253).

Istotną częścią pracy na uczelni była działalność dydaktyczna. W ustawie z 1920 r. przyznano szkołom akademickim prawo wolności nauczania. W art. 6 rozwinięto ten zapis w taki sposób: „Każdy profesor i docent szkoły akademickiej ma prawo podawać i oświecać z katedry według swojego naukowego przekonania i sposobem naukowym wszelkie zagadnienia wchodzące w zakres gałęzi wiedzy, których jest przedstawicielem; tak samo ma zupełną swobodę w wyborze metod wykładów i ćwiczeń” (*Ustawa* 1920: 1278). System organizacji procesu nauczania na uczelniach dawał dość dużą swobodę zarówno prowadzenia zajęć, jak i studiowania. W przypadku uniwersytetów na większości wydziałów od studentów wymagano uczęszczania na kilkanaście godzin zajęć tygodniowo i zdania w ciągu czteroletniej nauki niezbyt dużej liczby egzaminów z tzw. przedmiotów kursowych. Egzaminy odbywały się zazwyczaj pod koniec każdego kolejnego trymestru⁷ lub ostatniego w danym roku. Większe rygory nakładano studentom w zasadzie tylko na wydziałach lekarskich.

⁷ Poszczególne trymestry nauki stale obejmowały podobny okres: 1 października – 15 grudnia, 8 stycznia – 20 marca, 20 kwietnia – 30 czerwca. Daty związane z trymestrami ustalały same uczelnie. MWRiOP decydowało tylko o początku roku akademickiego (zazwyczaj był to 1 września), terminach wrześniowych egzaminów i rozpoczęciu październikowych wykładów (AAN, MWRiOP, sygn. 227, k. 49).

System organizacji procesu nauczania wymagał stałego powtarzania jedynie wykładów i ćwiczeń przygotowujących do egzaminów (z przedmiotów kursowych), choć nie narzucał żadnych rygorów organizacyjnych w tej kwestii, pozostawiało to w gestii każdej z uczelni. Inne wykłady zależały tylko od preferencji prowadzących i zazwyczaj miały stanowić wprowadzenie do tematyki podejmowanej na seminariach⁸. Na USB wykłady kursowe często były przydzielone do poszczególnych katedr i stale realizowane przez te same osoby. W przypadku niektórych dyscyplin przyjęto system rotacyjnego prowadzenia, na zmianę przez wszystkich profesorów danej dyscypliny, dotyczyło to np. matematyki począwszy od roku akademickiego 1932/1933. Ćwiczenia towarzyszące wykładom z przedmiotów kursowych były realizowane głównie przez asystentów i adiunktów. Wykłady z przedmiotów nie objętych egzaminami w niektórych dziedzinach, szczególnie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym i Wydziale Humanistycznym, stanowiły, jak wynika z analizy spisów zajęć, nawet większość z proponowanych studentom w danym roku.

Jeśli chodzi o czas spędzany na uczelni w związku z obowiązkami dydaktycznymi, to w przypadku profesora akt nominacyjny przewidywał tygodniowo co najmniej 5 godzin wykładu i 2 ćwiczeń. Uczelnie zazwyczaj przyjmowały dokładnie taki wymiar lub nieco wyższy. Miały też prawo zmieniać proporcje obu form zajęć, przeliczając 1 godzinę wykładu na dwie ćwiczeniowe lub seminaryjne. Oczywiście profesorowie mogli prowadzić również wykłady w godzi-

nach ponadwymiarowych, by jednak otrzymać za nie dodatkowe wynagrodzenie, ich zlecenie musiało być zatwierdzone przez MWRiOP. W przypadku docentów liczba godzin, którymi ich obciążano zależała od tego, na jakich zasadach byli zatrudnieni. Ponieważ habilitacja dawała jedynie prawo wykładania, docenci mogli pracować na etatach zastępców profesorów, adiunktów lub starszych asystentów (w dwóch ostatnich przypadkach tygodniowe obciążenie wynosiło 30 godzin) albo prowadzić tylko zajęcia zlecone. Rozkład zajęć nauczycieli akademickich w ciągu tygodnia zależał od zwyczajów panujących na danej uczelni. W spisach wykładów na większości wydziałów USB przewidziano, że profesorowie będą prowadzić zajęcia co najmniej w połowę dni tygodnia (od poniedziałku do soboty), więc po godzinie lub dwie; docenci pracujący na etatach asystentów i adiunktów po kilka godzin dziennie.

Nauczyciele akademicy oczywiście różnili się sposobem prowadzenia zajęć, niektórzy odznaczali się wyjątkowym talentem dydaktycznym, inni zupełnym jego brakiem, co nie podlegało żadnej ocenie, nie rodziło jakichkolwiek konsekwencji. Profesorowie i docenci zwykle do pracy dydaktycznej podchodzili jednak bardzo poważnie. Na przykład spośród wileńskich matematyków talentu dydaktycznego nie brakowało Juliuszowi Rudnickiemu i Antoniemu Zygmundowi (choć z charakteru był nieco sarkastyczny, ale w stosunku do młodszych współpracowników bardzo koleżeński). Rudnicki był też bardzo lubiany przez studentów. Z kolei Stefan Kempisty zupełnie nie miał daru jasnego prezentowania wykładów, ale miał wiele wyrozumiałości jako egzaminator. Najstarszy z międzywojennych wileńskich matematyków Wiktor Staniewicz wykładał

⁸ Spis wszystkich wykładów publikowano przed rozpoczęciem kolejnego roku akademickiego, by studenci mogli wybrać zajęcia i zapisać się na nie.

starannie, ale bez polotu (Jeśmanowicz 1971: 311–317). Spośród innych dyscyplin za dobrych dydaktyków uchodzili astronomowie Władysław Dziewulski i Kazimierz Jantzen (Iwanowska 1996: 112–115; Śródka 1994: 436), lekarze Aleksander Januskiewicz i Kazimierz Opoczyński (Śródka 1995: 102; 1997: 310), antropolog Michał Reicher (Śródka 1997: 530), literaturoznawcy Marian Zdziechowski i Stefan Srebrny, filozof Henryk Elzenberg (Sławińska 2004: 72–74), ks. Bronisław Żongołowicz (Sławińska 2004: XXI). Niewątpliwie świetnym wykładowcą był też najbardziej znany z pracujących na USB filozofów – Wincenty Lutosławski, choć w stosunku do młodszych współpracowników już tak dobrym nauczycielem nie był (Śródka 1995: 537; Tatarkiewiczowie 1997: 65).

Działalność naukowa i zajęcia dydaktyczne nie były jedynymi formami aktywności nauczycieli akademickich na USB. Profesorowie angażowali się w prace Senatu, Zebrania Ogólnego Profesorów, rad wydziału, pełnili funkcje rektora, dzie-

kana, udzielali się w komisjach senackich i wydziałowych. Opiekowali się kołami naukowymi i organizacjami młodzieżowymi działającymi na uczelniach. Docenci również mogli działać na tym polu, nie mieli jednak prawa obejmować wymienionych funkcji.

Najbardziej prestiżowa i odpowiedzialna była oczywiście funkcja rektora. W ustawie z 1920 r. zapisano, iż rektor „piastuje najwyższą godność w szkole akademickiej, jest przewodniczącym Senatu i Zebrania Ogólnego Profesorów, czuwa nad należyтым biegiem spraw wchodzących w zakres działania tych władz i ponosi przede wszystkim odpowiedzialność za należyte przestrzeganie obowiązujących ustaw i rozporządzeń rządowych”. Był on wybierany przez zgromadzenie ogólne lub przez delegatów rad wydziałów z grona profesorów zwyczajnych i honorowych, zawsze w tym samym czasie – w czerwcu każdego roku; okres urzędowania wynosił bowiem jeden rok z możliwością ponownego wyboru. Swoje obowiązki rektor obejmował

Tabela 2. Rektorzy USB w latach 1919–1939

Imię i nazwisko	Specjalność naukowa	Lata pełnienia funkcji
Michał Siedlecki	zoolog	1919/1920, 1920/1921
Wiktor Staniewicz	matematyk	1921/1922
Alfons Parczewski	prawnik	1922/1923, 1923/1924
Władysław Dziewulski	astronom	1924/1925
Marian Zdziechowski	literaturoznawca	1925/1926, 1926/1927 ^a
Stanisław Pigoń	literaturoznawca	1926/1927, 1927/1928
ks. Czesław Falkowski	historyk Kościoła	1928/1929, 1929/1931
Aleksander Januskiewicz	lekarz	1930/1931, 1931/1932
Kazimierz Opoczyński	lekarz	1932/1933
Witold Staniewicz	ekonomista	1933/1934–1935/1936 1936/1937 ^b
Władysław Jakowicki	lekarz	1936/1937
ks. Aleksander Wóycicki	teolog	1937/1938, 1938/1939
Stefan Ehrenkreutz	historyk prawa	1939/1940

^a Do 21 I 1927 r.

^b Od 12 I 1937 r.

Źródło: *Składy* 1919/1920–1938/1939.

na dwa tygodnie przed rozpoczęciem roku akademickiego (Ustawa 1920: 1281–1282). Zgodnie z ustawą z 1933 r. wyboru dokonywano na 3 lata, a rektor musiał być jeszcze zatwierdzony przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego (Ustawa 1933: 595–596). Nazwiska wszystkich rektorów USB zawiera tabela 2.

Warto przybliżyć kwestię zarobków na poszczególnych stanowiskach. Płace pracowników naukowych uczelni państwowych były włączone do systemu wynagradzania funkcjonariuszy państwowych. Płace profesorów były wysokie, zarówno w porównaniu z pozostałymi pracownikami uczelni, jak i innymi zawodami. Najwyższe uposażenia profesorowie otrzymywali począwszy od 1933 r. Profesor zwyczajny miał wówczas 1000 zł pensji zasadniczej, a nadzwyczajny 700 zł. Jak wspomniano docenci zajmowali na uczelniach stanowiska adiunktów, starszych asystentów, byli zastępcami profesorów lub prowadzili tylko godziny zlecone. Zastępca profesora zarabiał wówczas od 450 do 500 zł, adiunkt – 335 zł i mógł awansować do wyższej grupy z płacą 450 zł. Starszy asystent otrzymywał 260 zł, miał też możliwość awansu do płacy adiunkta, po habilitacji o dwie grupy z uposażeniem 450 zł. Wynagrodzenie za godziny zlecone wynosiło 50 zł miesięcznie w przypadku wykładu odbywającego się raz w tygodniu i 35 zł za taki sam wymiar ćwiczeń. Przed 1933 r. pensje pracowników naukowych były około 10–20% niższe (szerzej zob. Przeniosło 2008).

Sytuacja mieszkaniowa nauczycieli akademickich USB była zróżnicowana. W bardzo dobrej sytuacji byli profesorowie. Władze uczelni od początku starały się bowiem pozyskać dla nich mieszkania, szybko doszły bowiem do wniosku, że nie zdołają ściągnąć do siebie naukowców z

innych ośrodków bez oferty służbowego lokum. Dotyczyło to szczególnie profesorów innych uczelni, np. w 1923 r. prof. Juliusz Rudnicki, zatrudniony na Politechnice Warszawskiej, przed przenosinami do Wilna wprost postawił jako warunek otrzymanie wystarczająco dużego lokalu, by móc zamieszkać z żoną i trojgiem dzieci (cztero- lub pięciopokojowego). Władze USB zajmowały się kwestią mieszkaniową wyjątkowo sprawnie i konsekwentnie, już w połowie lat dwudziestych dysponowały dużą liczbą takich lokali i dbały o to, by zasoby te nie wyczerpały się. Jako jeden ze sposobów stosowano podział tych bardzo obszernych, część miała ponad 200 m², na mniejsze (LCVA, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 944, l. 37, 49v; b. 945, l. 13v, 16v, 17; b. 946, l. 3v; ap. 1 IBb, b. 116, l. 61; b. 791, l. 8–10; ap. 6 VIIB, b. 56, l. 18; b. 172, l. 1; b. 273, l. 73–74; Mienicki 1929: 131–132).

Jeśli chodzi o życie prywatne profesorów i docentów USB, to zdecydowana większość była żonata lub zamężna (z wyjątkiem pracujących na Wydziale Teologicznym). Niektórzy wstępowali w związek małżeński więcej niż raz, np. Juliusz Rudnicki, Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa, Stefan Ehrenkreutz – nawet trzykrotnie. Większość miała dzieci, niektórzy kilkoro, np. Rudnicki i Ehrenkreutz – czworo, a Ferdynand Ruszczyk i Wiktor Staniewicz – sześcioro. Jeśli chodzi o stosunki panujące w domach rodzinnych wileńskich profesorów i docentów, to informacje takie można znaleźć jedynie w pamiętnikach ich samych lub ich znajomych, a tych jest stosunkowo niewiele. Ciekawe, nieco plotkarskie, informacje o środowisku wileńskich uczonych i życiu uczuciowym kilkunastu z nich (m.in. o wspomnianych już Juliuszu Kłosie, Wac-

ławie Komarnickim, Mieczysławie Limanowskim, Kazimierzu Jantzenie i Juliuszu Rudnickim), szczególnie związanych z tym skandalach, można znaleźć w przytaczanych już kilkakrotnie *Dziennikach* Bronisława Żongołłowicza (2004: 437, 670–672). Zapiski prof. Żongołłowicza niewątpliwie obrazują też sposób bycia opisanych osób, jak na ówczesne zwyczaje bardzo luźny, co bulwersowało nie tylko jego. Tym bardziej, że środowisko wileńskie było raczej konserwatywne, a wzorzec, jaki wówczas przypisywano uczonym, dość sztywny. Za jego wyznaczniki uznawano powagę, zarówno w zachowaniu, jak i chociażby w bardzo oficjalnym ubiorze.

Nauczyciele akademicy USB byli w środowisku wileńskim grupą elitarną. Przez cały okres międzywojenny na Uniwersytecie jako profesorowie i docenci pracowało tylko nieco ponad 200 osób. Szczególnie uprzywilejowani byli profesorowie, zarówno ze względu na stałość zatrudnienia, wysokość zarobków, możliwość wpływania na losy USB poprzez pełnienie prestiżowych funkcji na uczelni i poza nią, niewielką liczbę godzin dydaktycznych, więc i dużą ilość czasu na pracę naukową. Katedrę profesorską trudno było jednak otrzymać, szczególnie w najszybciej rozwijających się dyscyplinach.

Wykaz skrótów

AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie
 ap. – aprašas (podzespól – archiwa litewskie)
 b. – byla (teczka – archiwa litewskie)
 f. – fondas (zespół – archiwa litewskie)
 l. – lapas (karta – archiwa litewskie)
 LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas (Centralne Państwowe Archiwum Litwy)
 LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie)
 MWRiOP – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

PSB – *Polski Słownik Biograficzny*
 TPNW – Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie
 USB – Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie
 WH – Wydział Humanistyczny
 WL – Wydział Lekarski
 WMP – Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
 WP – Wydział Prawa i Nauk Społecznych
 WSP – Wydział Sztuk Pięknych
 WT – Wydział Teologiczny

Bibliografia

Źródła archiwalne

AAN, MWRiOP, sygn. 227, sygn. 241, sygn. 1817, sygn. 3739; sygn. 5186; sygn. 5510; sygn. 6805.
 LCVA, USB, f. 175, ap. 1 IA, b. 25, 944–946, 954, 961; ap. 1 IBb, b. 116, 791; ap. 6 VIIB, b. 56, 172, 176, 273; ap. 14, b. 499.
 LVIA, TPNW, f. 1135, ap. 4, b. 163; ap. 20, b. 456.

Źródła drukowane

Kronika Uniwersytecka z roku akademickiego 1936/1937, 1937–1938. *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, t. 19, 4–12.
Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/1920, 1919. Wilno: USB.
 Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 IX 1933 r. o

zwinięciu niektórych katedr i zakładów naukowych w szkołach akademickich, 1933. *Dziennik Ustaw RP*, 71, poz. 527.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 II 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół, 1928. *Dziennik Ustaw RP*, 24, poz. 204.

Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923, 1924. Warszawa.

Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/1924 [–1938/1939]. Wilno: USB.

Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych, 1924. Lwów–Warszawa: Książnica Polska.

Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/1921 [–1922/1923]. Wilno: USB.

Spis wykładów w roku akademickim 1923/1924 [–1938/1939]. Wilno: USB.

Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1919. Wilno: Wydawnictwo Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich.

Ustawa z dnia 13 VII 1920 r. o szkołach akademickich, 1920. *Dziennik Ustaw RP*, 72, poz. 494, 1277–1294.

Ustawa z dnia 15 III 1933 r. o szkołach akademickich, 1933. *Dziennik Ustaw RP*, 29, poz. 247, 594–603.

Wykaz imienny docentów według stanu z dnia 31 XII 1937 r., 1938. Warszawa: MWRiOP.

Opracowania i pamiętniki

BARANOWSKI, K., 1981. *Kadra naukowa z zakresu dyscyplin społecznych w II Rzeczypospolitej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

GLASER, S., 1974. *Urywki wspomnień*. Londyn: Odnova.

IŁOWIECKI, M., 2001. *Okrety na oceanie czasu: Historia nauki polskiej do 1945 r.* Warszawa: Mada.

IWANOWSKA, W., 1996. Nauki matematyczno-fizyczne na Uniwersytecie Stefana Batorego. In: Red. L. PIECHNIK, K. PUCHOWSKI. *Z dziejów Almae Matris Vilnensis: Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzesze-*

nia Uniwersytetu Wileńskiego. Kraków: WAM, 110–125.

JASKIER, J., PRZYŁĘCKI, P., 1934. Reorganizacja szkół akademickich w Polsce. In: *W obronie szkoły demokratycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Oświaty Demokratycznej, 47–65

JEŚMANOWICZ, L., 1971. Wspomnienia o matematykach wileńskich. *Wiadomości Matematyczne*, t. 12, 2, 309–319.

Kto był kim w II Rzeczypospolitej, 1994. Warszawa: Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”.

MIENICKI, R., 1929. Pierwsze dziesięciolecie Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. In: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2 – *Dziesięciolecie 1919–1929*. Wilno: USB, 117–158.

PRZENIOSŁO, M., 2008. Dochody nauczycieli państwowych szkół akademickich w II Rzeczypospolitej. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 68, 35–63.

PRZENIOSŁO, M., 2011. *Matematycy polscy w dwudziestoleciu międzywojennym*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.

RUSZCZYC J. i E., 1991. Ruszczyć Ferdynand (1870–1936). In: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 33, 170–175. Wrocław: Ossolineum.

SAMUJŁO, J., 1967. Kłós Juliusz Stefan (1881–1933). In: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13, 70–72. Wrocław: Ossolineum.

SŁAWIŃSKA, I., 2004. *Szlakami moich wód...* Lublin: Norbertanum.

ŚRÓDKA, A., 1994. *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. 1 [1995 – t. 2; 1997 – t. 3; 1998 – t. 4]. Warszawa: Aries.

TATARKIEWICZOWIE, T. i W., 1979. *Wspomnienia*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939) – wystawa, 2009. Toruń: Biblioteka Uniwersytecka.

WITTLINOWA, H., 1937. *Atlas szkolnictwa wyższego*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

WÓJCIK, Z. J., 1972. Limanowski Mieczysław Bolesław. In: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 17, 346–348. Wrocław: Ossolineum.

WRZOSEK, A., 1929. Wskrzeszenie Uniwersytetu Wileńskiego w 1919 r. In: *Księga pamiąt-*

kowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego t. 2 – Dzieśięćciolecie 1919–1929. Wilno: USB, 1–32.

ZAMOJSKA, D., 1996. Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa. In: Red. A. ŻARNOŃSKA, A. SZWARC. *Kobieta i kultu-*

ra: Kobiety wśród twórców kultury intelektualnej i artystycznej w dobie rozbiórów i w niepodległym państwie. Warszawa: DiG.

ŻONGOLŁOWICZ, B., 2004. *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. ZAMOJSKA. Warszawa: Retro-Art.

Malgorzata Przeniosło

The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: history of science and education, history of charity and social assistance, Polish landowners in the 19th and 20th centuries

THE ACADEMICS AT STEFAN BATORY UNIVERSITY IN VILNIUS DURING THE INTERWAR PERIOD

Summary

In the Second Polish Republic, only professors and associate professors (docents) working at universities were referred to as academics. This paper presents issues related to their employment. In the interwar period, the rules for employing academics were stated in the laws of academic schools. There were two such acts at the time, which defined the rules for promotion to associate and full professorships. The manner of the appointment was based on the existence of a limited number of such chairs. All professorships were set up by the Polish government. The laws of academic schools also described the habilitation procedure, which led to receiving permission to lecture and use the academic title of docent. In this paper, general reflections on hiring academic teachers at universities are supported by examples from Stefan Batory University. I determined the size of the two employed groups, professors and docents, at the University between the wars. 138 persons worked there as professors—the largest number in 1937–38—and 70 were docents, with a maximum in one academic year of 11. I also describe issues regarding their scientific research (philosophers, literature specialists, and the academics from the Faculty of Medicine had the greatest achievements) and didactic and organizational work, as well

Malgorzata Przeniosło

Jano Kochanovskio universitetas Kielcuose, Lenkija

Moksliniai interesai: mokslo ir švietimo istorija, labdaros istorija ir socialinė pagalba, Lenkijos žemės savininkai (XIX ir XX amžiai)

AKADEMIKAI STEPONO BATORO UNIVERSITETE VILNIUJE TARPUKARIO LAIKOTARPIU

Santrauka

Antroje Lenkijos Respublikoje tik profesoriai ir docentai, dirbantys universitetuose, buvo vadunami akademikais. Straipsnyje svarstomi klausimai, susiję su jų įdarbinimu. Tarpukario laikotarpio akademikų įdarbinimo taisyklės buvo nustatomos akademinų mokyklų įstatymuose. Tuo metu galiojo du aktai – pirmasis buvo priimtas 1920 metų liepos mėnesį, o antrasis – 1933 metų kovą. Jie nustatė docentų ir profesorių skatinimo taisykles. Profesoriaus vietos skyrimas buvo grindžiamas ribotu vietų skaičiumi. Visas profesoriaus vietas skyrė Lenkijos vyriausybė. Akademinų mokyklų įstatymai taip pat apibrėžė habilitacijos procedūrą, kuri suteikdavo leidimą skaityti paskaitas ir vadintis moksliniu docento vardu.

Pagal Stepono Batoro Universitete (SBU) medžiagą buvo nustatytas dviejų universitete dirbusių grupių, dėstytojų ir docentų, dydis. Tarpukariu 138 asmenys dirbo profesoriais, didžiausias skaičius buvo 1937 ir 1938; 70 dirbo docentais, daugiausiai 11 per vienerius akademinus metus. Straipsnyje taip pat svarstomi klausimai, susiję su moksliniais akademikų tyrimais (filosofai, literatūros specialistai, Medicinos fakulteto akademikai demonstravo didžiausius pasiekimus), pristatomas didaktinis ir organizacinis darbas SBU, taip pat jų finansinė padėtis, priklausanti nuo sutarties su universitetu.

as their salaries. I devote some attention to their private lives and non-academic activities as well (especially in relation to the most famous among them). My deliberations are based on archives and printed sources generated by SBU.

KEY WORDS: universities in the Second Polish Republic, academic teachers, professors, associate professors, docents.

Straipsnyje skiriamas tam tikras dėmesys privačiam akademikų gyvenimui ir neakademinei veiklai (ypač labiausiai žinomiems). Svarstymai grindžiami archyvų ir spausdintų šaltinių duomenimis, sukauptais SBU.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: universitetai Antroje Lenkijos Respublikoje, akademiniai pedagogai, profesoriai, docentai.

Gauta 2013 04 20

Priimta publikuoti 2013 07 15